

Jedno senatsko suđenje u doba Knjaza Danila

Kao što je poznato Senat je ustanovio u Crnoj Gori Vladika Rade. Ovu instituciju vrhovnoga suda naslijedio je i Knjaz Danilo, ali nam, na žalost senatska akta ni iz doba Vladičina, ni iz doba knjaza Danila nijesu sačuvana. Mi od drugud znamo kakve je sve funkcije vršio Senat u ovo doba, ali o svemu tome nije gotovo ništa zabilježeno. Prema docnijoj praksi, i da su sačuvana senatska akta, mi ne bismo mogli ući u tančinu spora, jer je u senatski aktima bila navedena samo krivica i krivac i presuda. Istragu su vodili niži sudovi, pa je iz toga gotovoga materijala Senat donosio presude. Možda je i sam vršio neko isljeđenje, ali to nije uvedeno u akta, kao što se radilo u početku vlade kralja Nikole. Nije se išlo za „starim dobrim vremenima“, jer mi nalazimo u aktima Petra I. uz presude redovno i isljeđenja. Da bismo, dakle, mogli ocijeniti jednu parnicu potrebno bi bilo da je sačuvan isljedni materijal nižih sudova, ali taj nije sačuvan, a izgleda ni čuvan jer Senat nije bilježio presude na aktima (kojima bi u tom slučaju združio isljedni materijal), već u protokolima u onoliko, u koliko smo više rekli.

Ipak imamo jedno suđenje senatsko iz ovih vremena. To suđenje zabilježio je Vuk Vrčević i štampao ga u almanahu „Dubrovniku“ za godinu 1870. Da li je suđenje tačno zabilježeno ne možemo reći, biće prije da nije nego jest, jer ga je Vrčević objavio na gotovo dvadeset godina poslije događaja, valjda ga je sad i opisao, a to bi značilo po sjećanju. No ipak je karakteristično i mislimo da je potrebno da ga oživimo, naročito, što je „Dubrovnik“ danas već rijetka knjiga.

Imali bismo da napomenemo još neke stvari. Vidimo, na primjer, da je suđenju prisustvovao — ako ne i predsjedavao sam Knjaz, što nije bilo obično. Možda je sama krivica zainteresovala Knjaza pa on, u glavnom i ispituje krivca. Interesantno je napomenuti, da je još u ovo doba bio običaj smrtne kazne za žene „pod gomilu“ ili „pod kamenje“. Tu kaznu tražio je jedan od senatora, ali Knjaz nije dozvoljavao kamenovanje: „Prođite se, ljudi — kaže on — kamenovanja, to je gadno i čuti a kamo li gledati; *neću ja toga više u moju zemlju.*“ Poznato je, da je Knjaz u svom Zakoniku odredio za žene smrtnu kaznu vješanjem. Još samo nešto! Meni se čini, da se ubistvo, o kome je ovdje riječ, ne može smatrati kao nehotično kako ga kvalifikuje

▪ Objavljeno u: Zapisi, Glasnik cetinjskog istorijskog društva, Knjiga XXII, sveska 4 — oktobar 1939, str. 248–253.

Vrčević. No o tom bi mogli mišljenje dati samo pravnici. Vrčeviću zabilješku donosimo niže.

D. Vuksan

Osuda na smrt jedne žene, koja je ubila nehotice svog muža

Koliko je meni poznato, do danas se nije dalo čuti ni u Crnoj Gori, ni po Hercegovini, kao ni po Boki Kotorskoj, da je čovjek svoju ženu ubio, ili nagovorio koga da je ubije; i kad bi mu do kakve nevolje došlo, meni se čini, da bi prije sebe, no svoju, ali čiju mu drago ženu ubio, jer kod sva tri ova naroda nema čovjeku više sramote, no da bi ženu makar nehotice, ili u boju, smaknuo; ali opet rijetki su oni muževi, koji, dajbudi, nije jednom u svom vijeku izbio (obično čibukom, a zamlaticom i bez broja), no sasvim tim on ženu i ljubi i počituje, premda ni njoj istoj, a kamo li kome drugome, on to čini znati, ali hoće da ga se boji, da ga sluša i da mu je pokorna.

Naprotiv, imamo mnogo primjera, da su žene svoje muževe ubijale, ili navele drugoga, da ga ubije, jer glupa prostota ne razmišlja drugo, no da se samo osveti, dakle po prirodi četvoronožnoj a ne ljudskoj. I evo i drugoga slučaja u Crnoj Gori da je žena svoga muža ubila. U početku vidi se, da je to bilo nehotice, ali u svršetku vidjeće se njezino zvjersko, a ne žensko postupanje. Evo kako:

U aprilu mjesecu dovedoše Crmničani jednu ženu na Cetinje i s njom dva njezina sinčića (jednom bješe oko 14 a drugome 9 godina) kao svjedoke učinjenog ubistva. Kad dočuh da uljegoše u Biljardu otidem i ja da slušam kako je bilo i kako će ona dva sinčića na mater svjedočiti da im je oca ubila. Dakle počеше pitanja i odgovori:

Knez: Što je bilo ljudi?

Brat (onoga te je poginuo): Evo, Gospodaru, poginu mi brat pasjom, a ne junačkom smrću i na moju kuću postade nova kletva da nas svijet po prstu i po grdilju kazuje i da pas pasu za našu bruku priča.

Knez: A ko ga ubi?

Brat: Evo ova moja kućka, a ne snaha, ubi muža — ubila je sablja božja da Bog da!

Knez: A kako ga ubi, bolan, i zašto?

Brat: A jadi je, njezini znali, kao što mene znadu za onakim bratom. Ne znam ti, Gospodaru, što kazat, nego juče ispred podna dođoše ovo dvoje djece iz polja doma i svijem putem prekukaše, te ja k njima potrči i upitaj: „Šta vi je, zla vi sreća?“ — a oni meni kroz plač obadva: „Ah za Boga, striko, ubi nam neko oca!“ — „Kakva oca, zadesili vas jadi; a gdje vam je mati?“ A oni mi kažu da ne znadu, nego da su je vidjeli gdje uz polje bježi kad su u jednom prisoju jarad čuvali. Povikni ja tada: „Ko je vitez, pogibe mi brat, igdje li ikoga!“ — dok skočiše nekoliko ljudi iz komšiluka, te mi u počeru za ovom kućkom po onome tragu, kuda su nam djeca kazala, a u putu svakoga pitaj: je li je ko vidio, te nam neki čobani kazaše, da je minula put turske granice i opštine Bara. Kad čusmo, pridadosmo nogama i poteci za vrat i na nos i jedva je stigni više Bara i uhvati. Pitamo je: „Gdje ti je muž?“ A ona nama: „Ostanuo je u polje okopavajući rümetin“. Uzesmo je među se i rekosmo: „Ajde kazuj nam put, gdje si

ga ostavila?“ Putujući počnemo je kušati, da nam što kaže, ne bismo li je što god razabrali, a kažemo joj kako su nam ova dva njezina sinčića javili, da im je otac poginuo, no neznamo ni gdje, ni ko ga ubi. A ona od prve u ašanje i u kletvu da ništa ne zna. U toliko jedan od našijeh zavika: „A što ti je, kujo, ta gunj na tebe krvav?“ (pokaže Gospodar prstom i reče): „Evo se i sad vide nekolike kaplje krvi“. — Ona se na ovo pitanje prenemože i sva u obrazu kao krpa pobljeđe i ne znade više šta da zbori, nego poče da sama sebe malo otkrije govoreći: „Jutros, kad sam mu ručak nosila, malo sam se odocnila bila, pa kad dođoh poče me ružiti i uze čibuk te po meni; evo vidite kako mi je glavu nagrдио“. — Diže krpu s glave i — valja umirat te pravo kazat — vidjesmo da joj još krv iz glave tecijaše i ja joj rekoh: „Ništa za to, no ajdemo gdje je okopavao rumetin, jer kad su ga djeca zvala, nije im se ozvao“. — Dođosmo gdje je pokojnik okopavao rumetin — kad li ga ni mrtva, ni živa nema. Počeh ga na glas zvati, i videći da se ne odziva te mi svi unaokolo traži ga i jedva opazismo pri jednome okrajku u rumetinu jedan stog zemlje i vidimo da je oni isti dan prekopana, a u jednome grmenu bačena pusta motika. Prifatimo je, kad li joj uši i po držala u goloj krvi. Odmah se dosjetimo, da ga je ona motikom — a niko drugi — ubila; otkopamo ga i kad mu nađemo svu glavu sdrožđenu počnemo se nad njim biti šakama u glavu i kukati. Napravismo nosila, te s njim doma i ukopaj ga sinoć, a evo jutros došli k tebe, da ti našu bruku i pogibiju javimo i doveli ovu pasju ogotinu. I svi mi na našu dušu mičemo, da ga niko do nje nije ubio, pa sad čini od nas i od nje kako te Bog i tvoj pravi sud uči.

Knez (put one žene): Kazuj, pasjakinjo, zašto ubi svoga domaćina? Ko te nagovorio?

Žena: Ja ih samo, Gospodaru, slušam što zборе i smijem se njihovoj budalaštini. Možeš li ti, Gospodaru, vjerovati da sam ga ja ubila? Gdje bih svoga domaćina ubila, ako Boga znaš! I dok je živ bio, na čudo sam i na tešku muku udarala da svoju djecu prehranimo, a kamo li ću moć sad bez njega!

Sin stariji (obeći na nju oba oka): Jesi ga ti, kučko, a ne majko, ubila, a niko drugi, ali ćeš mi ga, ako Bog da, glavom platiti! — I knez i svi senatori začudiše se bistroći uma, srcu i očima ovoga djeteta, pak:

Knez: Da nu, ti dijete, pravo i čisto kazuj sve ono, što si vidio i čuo, a ako išta slažeš, dušu ćeš pod tojagama danas na Cetinje ostavit.

Sin stariji: Bijasmo, Gospodaru, juče rano ja i ovi moj mlađi brat izagnali jarad u jednu stranu niže kuća i sjedeći na jednom kršu ugledasmo nesretnjega oca gdje okopava rumetin jedan puškomet od nas daleko i ja mu se iza glasa javi da zna gdje smo, a on nama preporuča da čuvamo da ne bi jarad česovu štetu učinili. Okolo ručanjeg doba vidjesmo mater gdje ocu pokojnome nosaše ručak i mi joj se javismo i ona nama. Kad je sišla do oca, čusmo gdje je nešto uveliko psovaše i vidjesmo da je poče biti čibukom, a mi obojica počesmo kod jaradi plakati: žao nam majku. Dok najedanput vidjesmo da otac u rumetin pade, kao da ga neko puškom ubi, pa malo stavši vidjesmo majku, da sve nešto motikom zamahivaše. U oni čas mi promislimo, da

je tata sio da ruča, a majka da okopava rumetin, kad li najedanput vidjesmo je gdje pobježe uz onu goru, te mi obojica zovi majku, koju vidimo i oca, kojega ne vidimo, no nam se niko ne odaziva, te mi ostavi jarad i bježi doma kukajući i klikujući strika, da poteče onamo, jer bez neke pogibije ne bi mati bježala, nego bi nam se odazvala. Ja drugo ne znam ništa, nego ti je striko kazao.

Žena (srdito na sina): Muči, sinko, stale ti s kamenom! Pak sam ti ja oca ubila je li? Tako mi, sinko, dočeka'o večeti.

Sin: Ti, a da ko? Što učini da od Boga nađeš, ti nam ubi oca i hranitelja, a sud će tebe, te mi siročad i bez oca i bez majke. A zašto to jadna majko?... (Prekide mu plač i jecanje govor.)

Žena: Nijesam, Gospodaru, ni pomislila, a kamo li to krvno djelo učinila tako mi i ovoga i onoga vječnoga svijeta i tako mi se s njim duša na oni svijet ne prepredala.

Sin: Tako da nijesi i kamo moja sreća. A da ko ga drugi osim tebe i tvojega vruga ubi? Da ga je iko drugi ubio ja bih ga i čuo i vidio, ali kod vas dvojice ne bi niko živ, nego ga ubi, bezdušnice, paski, a ne kao čovjeka. Lele mene, moj tata!. (opet u plač i poče se biti u glavu.)

Knez (put žene): Da nu ti kazuj zašto ga ubi, a ne pomaga ti ni ašanje, ni pravdanje, e ti sve jedno biva — božja ti je po sto puta vjera — e se čisto vidi da ga nije niko osim tebe ubio.

Senatori svi: Niko drugi, Gospodaru, čista ti i božja vjera, nije treba ni misliti, zašto ga ubi, a kamo li razložiti; nego (put žene) kazuj, kučko, zašto ga ubi, ili ko te na zlo podgovori, ne bi li ti, dajbudi, što- god duši lakše bilo, a život ti ne otkupi, da daš za nj tri careva grada.

Žena: Nijesam, gospodo, tako mi...

Jedan senator (prekine joj riječ): Ostavi to nijekanje i kletve, a sve ti barabar biva. Da ga je ko drugi ubio ne bi ga zakopavao. Ti ga nađe živa, djeca su gledala, pa ga sve najedanput nestade, a ti onda dimove uz goru; mišljaše da ćeš pobjeći, ali te Bog i ona prava krv smela, ti nijesi znala što ćeš: nego kazuj kako je bilo, a ako nećeš na lijepe, ono ćeš ispod tojaga, jer među nas ni slična, a kamo li očigledna laž ne prima, niti se mi znamo šaliti. Ako pravo kažeš i ako vidimo ikakve prilike da ti je do nevolje bilo, ili da te neko na zlo nagovorio, može biti da će ti biti lakše i životu i duši.

Žena: A da, pošto je tako, Gospodaru i ostala gospodo, ja ću vam pred smrt sve kazati, e viđu da umirem i ne bi li mi duši lakše bilo pred Bogom, a pred vama životu mome, a sve ću pravo kazati, tako mi duša paski ne ispanula! On, pokojnik, bijaše čovjek srdite naravi i za najmanju rabotu kidiše mi životu čibukom kao po konju. Juče mojom nesrećom, malo se odocnih ponijeti mu ručak na radnju, pa teke me vidje, spopade čibuk te po meni kudijen mu se desilo — evo mi svjedoka glave i (zavine rukav uz mišice) ove modrice; i kad vidjeh da će me na smrt ubiti, nekako mu se otrgnem i mojom nesrećom skopah jedan kamen — mogu vi se zakleti tri puta za tri jutra na kovčeg Svetoga Petra, da ne bješe viši od dobra oraha — i pogodim ga u slijepo oko, a on na vrh perčina kao da ga s neba grom ubi. U oni čas, zar mi đavo poloka pamet, ne pobjegoh doma, nego

iskopah moju kuću, jer promislih: kad se on razabere više mi od njega i od suda nije stanja u Crnu Goru, nego idem ga ubiti, dako se obije na koga drugoga, te uzmi motiku i udrih ga tri četiri puta motikom u glavu i zakopah ga u jednu rupu, gdje su ga i našli i naumila bijah pobjeći u Bar, da se onamo obestrvim i da za me niko ne zna da sam živa, pak mi evo ne bi suđeno, nego da ga životom platim, a ne žalim ni život, jer bi mi za sramotu i za prijekor služio dok bih god živa bila, ali žalim ovo dvoje siročadi što će sad i bez oca i bez majke.

Oni joj mladi sin ciknu u plač kao zmija i pritrča k materi da je zagrlj rukama oko pasa, kao bajagi da je on neće pustiti da je ubiju, govoreći joj: „Neće tebe moja mamo, naš Gospodar ubiti, ele što ćemo mi i bez tate i bez majke!“

Stariji sin (ukori mlađega brekom): Muči tu, smetenjače, ako nam Gospodar ne osveti baba, a da ko će? A da nije Gospodareva suda ja bih je ubio i na moju je dušu makao, ako me i rodila! A zašto nas je otac rodio, nego ako ga ko ubije da ga osvetimo, a da što misliš?! — Čujući knez riječi starijega joj sina, pa da okuša dijete, upita ga: „A da li bi je ti ubio svojom rukom, ako je mi na smrt osudimo?“ A dijete njemu: „Gospodaru, ako mi ti zapovijediš ja hoću, ali bih radije da je tvoji perjanici smaknu nego ja, da na mene ne ostane nova klemtva, što sam svoju majku ubio!“

Knez: Ajte izidite svi na dvor, a vi perjanici zatvorite ovu ženu u tamnicu. — Pa pošto svi iziđoše upita senatore: „Što ćemo od ovoga vruga? Smrt je čisto zaslužila, ali što će ovo dvoje nevino sirotno djece?“

Jedan senator: Na nju, Gospodaru, prokletu gomilu, pod kameenje kučku, a da kako, Gospodaru, ako Boga znaš! Ubiti svoga muža ni te, ni ove, pak da joj se život oprost, je li?

Drugi senator: Ako ga je zar ne hteći prvi put kamenom udrila, zašto pođe poslije da ga motikom u glavu kao krmka tuče?

Treći senator: Duše mi, Gospodaru, ako se ovoj ženi život oprost, nije već treba da nikad nikoga na smrt ne osudimo. Ma što, duše mi, ne bi već smio muž sa svojom ženom ni da leži, a kamo li da je izbije; nego bih ja, ako vi velite, da je objesimo na izgled svijeta i da se druge zle žene kaliže i svojijem muževima da su pokorne.

Knez: Dakle, velite li svi, da je smaknemo?

Svi: Smaknuti, Gospodaru, božja ti je vjera, a da kako? A sad, kako ti rečeš, ili ćemo je pod kamenje, ili objesiti.

Knez: Prođ'te se ljudi, kamenovanja, to je gadno i čuti, a kamo li gledati; neću ja toga više u moju zemlju; nego neka je njezina porodica objesi na crmnički pazar i neka visi tri-četiri dana na izgled i primjer narodu, a ovu djecu neka ih stric primi doklen se radnje i oružja prihvate.

Dadoše bratu onoga ubijenoga pismenu osudu od smrti, da se na Vir Crmnički objesi u prvu nedelju kad je pazarni dan, — koje je i sljedovalo sve u redu.